



Grčko-italska škola: Sv. Georgije, XVII—XVIII st.



Ruska škola: Sv. Mihailo, vjerojatno XVIII st.

IKONE XVI-XIX st.

IZLOZBA

8. VII — 1. X 1967.

POVIJESNI MUZEJ HRVATSKE
ZAGREB, MATOŠEVA 9

Ikona je dugo bila pojam slikarstva u kojem se stoljećima ništa ne događa, gdje generacije slikara ropski ponavljaju stroge propise i pravila davno nestale bizantske umjetnosti. Poricala im se ikakva vrijednost. Istraživanja koja se posljednjih desetljeća vrše na tom dugo potcjenjivanom području pokazala su da je to samo djelomično tačno. Iako često ponavljaju stare šablone, što otežava datiranje, ikonopisci su bili živi ljudi, osjetljivi na događaje oko sebe, prijemljivi za razne utjecaje. Tako su nastale različite škole i grupe, a ikonopis. iako na sporednom kolosjeku umjetničkog razvoja, pokazuje šarenu, zanimljivu sliku, sve dok u XIX st. ne nestane, kao potpuno preživjeli oblik slikarskog izražavanja.

U Hrvatskoj je sačuvano mnogo ikona. Zbog historijskih okolnosti nastalih turskim osvajanjima tu su se susrele nairazličitije struje ikonopisnog slikarstva. To je kroz nekoliko stoljeća bilo slikarstvo Srba doseljenih u Hrvatsku, a na jadranskoj obali ikona je česta ne samo u crkvama nego i u kućama bez obzira na vjersku i nacionalnu pripadnost. Sačuvane su ikone uvezene iz Italije, Grčke i Rusije, ali i brojne, a za nas naročito dragocjene, nastale u našim krajevima. Često je vrlo teško sa sigurnošću odrediti što je uvezeno, a što je rad domaćeg majstora. Ikone koje se čuvaju u Povijesnom muzeju Hrvatske potječu iz vremena od XVI st. dalje. Nedostatak veće umjetničke vrijednosti nadoknađen je njihovim izvanrednim kulturno-historijskim značajem. One su svjedočanstvo o ukusu i potrebama skromnih slojeva, kojima su uglavnom bile namijenjene i dokumenti jedne grane slikarske djelatnosti naših majstora kroz nekoliko stoljeća.

Među ikonama koje su najvećim dijelom nastale izvan naše zemlje ističe se grupa grčko-italjskih ikona. Obično se pod tim pojmom misli na ikone nastale u brojnim radionicama XV — XVIII st. u Veneciji ili na grčkim otocima, najviše na Kreti. Kod nas ih ima mnogo na jadranskoj obali, ali nisu rijetke ni duboko u unutrašnjosti. Većinom su u zanatskom pogledu na visini, a stilski pokazuju mješavinu bizantske tradicije i zapadnjačkih elemenata. Od onih koje su uvezene neke su došle trgovinom (venecijanske radionice su ih i proizvodile uglavnom za prodaju na Balkanu), a mnoge su sa svojih putovanja donosili naši pomorci.

Druga značajna grupa ikona uvezene u naše krajeve dopremana je iz Rusije. Rjeđe su iz XVII st., a vrlo mnogo ih ima iz XVIII st. Nastale u vrijeme pada kvalitete ruskog ikonopisa



S. Krabulec:
Hrist, 1607. g.

dobrim dijelom su masovni proizvod ruskih ikonopisačkih radionica blizih pučkoj umjetnosti. Donosili su ih putnici koji su u Rusiju odlazili na hodočašće ili sakupljanje milostinje, ali su u velikim količinama dopremene i radi prodaje. Srbi u Hrvatskoj su ih rado nabavljali, jer su, u strahu od unije, imali povjerenja samo prema onome što je dolazilo iz pravoslavnih zemalja. Ruski ikonopis izvršio je utjecaj na naše majstore ne samo preko ovih uvezene ikona nego i preko naših slikara koji su se školovali u Rusiji i Rusa — putujućih slikara koji su slikali po našim krajevima.

U Hrvatskoj nalazimo dosta radova nekih ikonopisnih škola XVIII st. čiji su centri izvan Hrvatske, kao bokokotorske i pečko-dečanske. Naročito su posljednji izdanci pečko-dečanske ikonopisne škole, tzv. prizrenski triptisi brojni u privatnim kućama.

Pored ikona koje se uvoze, neprestano djeluju i domaći ikonopisci. U još nedovoljno proučenom domaćem ikonopisu XVII i XVIII st. mogu se već odrediti neke karakteristične grupe. Manastiri, kao vjerski i kulturni centri, privlačili su slikare. I u vrijeme turske vladavine, a i nakon oslobođenja od Turaka, u Slavoniji djeluje nekoliko zanimljivih ikonopisaca. Prvi poznati je S. Krabulec. On u početku XVII st. radi za manastir Orahovicu kvalitetne ikone u kojima se već osjeća ruski utjecaj. U prvoj polovini XVIII st. u manastiru Komogovini na Baniji nekoliko ikonopisaca slika ikone u kojima se na karakterističan način spajaju tradicija i talijanski utjecaji. Manastir Gomirje u Gorskom kotaru je u drugoj polovini XVIII st. centar plodne ikonopisne škole preko koje se šire elementi ruskog baroka. Njen osnivač Simeon Baltić učio je slikarstvo u Kijevu. Brojni Baltićevi sljedbenici nekoliko decenija su snabdijevali ikonama crkve u Gorskom kotaru i Lici. U kvaliteti znatno zaostaju za Baltićem i nalaze se već blizu folkloru. Tu granicu često prelaze radovi nekih seoskih »zografa«, čiji živi kolorit i nespretni crtež ipak privlače današnjeg čovjeka.

Oko početka XIX st. nestaje tradicionalnog slikarstva ikona. Izgubilo se ili u folkloru ili se, preko tzv. »prelaznih majstora« iz druge pol. XVIII st. uključilo u stilska kretanja slikarstva svog vremena. Ništa zajedničko sa starim ikonopisom nema ni trgovačka roba koja se sve do XX st. uvozi, najčešće iz Rusije, a sjajnim metalnim okovom prekriva prazninu.

Vera Borčić